

high levels of Machiavellianism. The authors emphasized a need for further research to find out the determinants of career development of female employees with low levels of Machiavellianism.

Keywords: *local self-government bodies, civil service experience, career development, bureaucracy, local self-government officials and civil servants' ranks, Machiavellianism, manipulative tactics, bureaucratic personality.*

Відомості про авторів

Кулаковський Тарас Юрійович, кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри теоретичної та практичної психології Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна.

Kulakovsky, Taras Yuriyovych, PhD, Assoc. Prof., Dept. of theoretical and applied psychology, I.Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine.

E-mail: taraskulakovsky@gmail.com

Кулаковська Ольга Григорівна, асистент кафедри теоретичної та практичної психології Житомирського державного університету ім. І. Франка, м. Житомир, Україна.

Kulakovska, Olga Grygorivna, assistant lecturer, Dept. of theoretical and applied psychology, I.Franko Zhytomyr State University, Zhytomyr, Ukraine.

E-mail: olka_@i.ua

Отримано 6 листопада 2017 р.
Рецензовано 13 листопада 2017 р.
Прийнято 20 листопада 2017 р.

УДК 159.923

Никоненко О.В.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОРАЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТА МОНЕТАРНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Никоненко О.В. *Дослідження моральнісного компонента монетарної соціалізації студентської молоді.* У статті представлені результати дослідження моральнісного компонента монетарної соціалізації студентської молоді. Монетарна соціалізація розглядається як проекція економічної соціалізації на сферу монетарних відносин. У структурі монетарної соціалізації можна виділити моральнісний компонент монетарної соціалізації, до складу якого входить моральнісна оцінка грошей. А.Б. Купрейченко та Е.І. Горбачова виділили такі типи моральнісної оцінки грошей: моральнісно-позитивна, моральнісно-невизначена, моральнісно-суперечлива, моральнісно-конфліктна, моральнісно-негативна, моральнісно-індиферентна, моральнісно-нігілістична. Виявлено, що моральнісна оцінка грошей молоддю суттєво відрізняється залежно від статі, соціально-економічних умов, професійної спрямованості.

Ключові слова: *монетарна соціалізація, економічна соціалізація, гроші, моральнісний компонент, моральнісна оцінка грошей, професіоналізація.*

Никоненко О.В. *Исследование нравственного компонента монетарной социализации студенческой молодежи.* В статье представлены результаты исследования нравственного компонента монетарной социализации студенческой молодежи. Монетарная социализация рассматривается как проекция экономической социализации на сферу монетарных отношений. В

структуре монетарной социализации можно выделить нравственный компонент монетарной социализации, в состав которого входит нравственная оценка денег. А.Б. Купрейченко и Э.И. Горбачева выделили следующие типы нравственной оценки денег: нравственно-положительная, нравственно-неопределенная, нравственно-противоречивая, нравственно-конфликтная, нравственно-отрицательная, нравственно-индифферентная, нравственно-нигилистическая. Установлено, что нравственная оценка денег молодежью существенно отличается в зависимости от пола, социально-экономических условий, профессиональной направленности.

Ключевые слова: монетарная социализация, экономическая социализация, деньги, нравственный компонент, нравственная оценка денег, профессионализация.

Постановка проблеми. Соціально-економічні зміни, які відбуваються в українському суспільстві, спричинили глибокі трансформації в сфері свідомості та самосвідомості, морально-економічних взаємин та поведінки людей. Складні та неоднозначні перетворення в нашому суспільстві пов'язані, перш за все, з економікою, монетарною політикою країни. У зв'язку з цим зростає потреба в підготовці економічно грамотних випускників вищої школи, здатних самостійно та відповідально вирішувати питання, пов'язані з грошми. Раціональні монетарні уявлення – універсальні та застосовуються у всіх сферах життєдіяльності, в умовах же переорієнтації української економіки на ринкові цінності молода людина без адекватної економічної орієнтації, без уміння ефективного оперування грошми не може вважатися підготовленою до життя та праці. Тому цілком виправданим видається той особливий інтерес до проблеми монетарної соціалізації особистості, який спостерігається останніми роками у філософській, соціологічній, педагогічній та психологічній науках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У західних країнах історія дослідження монетарної соціалізації нараховує вже кілька десятиріч. Розвиток мислення в процесі засвоєння монетарних уявлень в різному віці досліджували у своїх роботах К. Данзігер, Р. Саттон, А. Стросс, Г. Ферт. Вплив соціально-психологічних факторів на процес монетарної соціалізації вивчали Л. Магрудер, Г. Маршалл, А. Фернам та ін. [4].

Наукові дослідження монетарної соціалізації у вітчизняній та російській психології, які почалися лише в останні кілька років, присвячені проблемі формування монетарних уявлень в епоху трансформації суспільства (О. Дейнека, О. Козлова, В. Москаленко, Н. Побірченко, А. Фенько), впливу грошей на економічну свідомість (Л. Борисова, О. Дейнека); стадіальності процесу формування економічних уявлень у рамках теорії Ж. Піаже (О. Козлова), особливостям ставлення до грошей на різних вікових етапах (С. Абрамова, С. Буреніна, І. Зубіашвілі, О. Козлова, М. Семенов) [1].

Метою статті є виявлення особливостей моральнісного компонента монетарної соціалізації студентської молоді.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Монетарна соціалізація – це проекція економічної соціалізації на сферу монетарних відносин, оскільки в сфері економіки і пов'язаних з нею монетарних відносин працює вся економічна соціалізація, всі її елементи.

Отже, не доцільно розглядати монетарну соціалізацію як частину економічної соціалізації. Монетарна соціалізація як монетарний аспект соціалізації – це процес формування у особистості ціннісного ставлення до грошей, навичок монетарної поведінки, цілісного відображення в свідомості людини монетарних відносин.

За аналогією до трикомпонентної структури соціалізації, її різновид – монетарна соціалізація – включає когнітивний, емоційний, конативний компоненти [1; 3; 4]. Враховуючи дані багатьох досліджень [2], доцільним є введення в систему монетарної соціалізації морально-оціночного компонента. Цей компонент характеризується потужним впливом на всі інші компоненти й відповідає за гнучкість когнітивної сфери в пізнанні законів функціонування грошей у суспільстві, визначає позитивну чи негативну емоційну оцінку грошей особистістю [5], суттєвим чином регулює монетарну поведінку [2].

Дослідження моральнісного компонента монетарної соціалізації здійснювалось на наступній вибірці, у яку ввійшли 256 студентів вищих навчальних закладів, з яких – 136 дівчат і

120 юнаків. Дослідження проводилось в університетах м. Києва та м. Чернігова (Україна), а також у Лодзинському політехнічному університеті (м. Лодзь, Польща).

Дослідження моральнісного компонента монетарної соціалізації студентської молоді передбачало визначення не тільки валентності моральних уявлень студентів про гроші, а їхнього конкретного змісту. З цією метою була застосована методика Е.І. Горбачової та А.Б. Купрейченко «Моральнісна оцінка грошей» [2]. Очевидно, що оцінювання грошей відбувається на когнітивному та емоційному рівнях. Відповідно, до моральнісного компонента монетарної соціалізації входять моральнісні монетарні уявлення та емоційні переживання, що виникають у зв'язку з ними.

Автори розробили стандартизовану шкалу моральнісної оцінки грошей, до якої входять сім типів:

1. «Моральнісно-позитивна оцінка грошей» – досліджувані пов'язують гроші з позитивними моральними поняттями: «правдивість», «відповідальність», «справедливість», «воля». Тобто вбачають у грошах не тільки абсолютне благо як для себе, так і для суспільства, а й наділяють їх здатністю звільнити особистість від суспільних умовностей, надати можливості для особистісного розвитку та принести радість.

2. «Моральнісно-невизначена оцінка», що характеризується маргінальністю індивіда в моральнісній оцінці грошей, відчуттям занепокоєння в сфері монетарних відносин. Досліджувані не схильні пов'язувати гроші з моральними категоріями «добра» та «зла». Натомість описують гроші як «засіб існування» та пов'язують зі станом здоров'я.

3. «Моральнісно-суперечлива оцінка грошей» – тип, при якому гроші в свідомості індивіда асоціюються зі свободою, комфортом, розвагами, особистісним успіхом. Разом із тим, досліджувані з цим типом досить тісно пов'язують гроші з моральною категорією «зло». Ця особливість пояснюється тим, що гедоністичний спосіб існування особистості розглядається в суспільстві як згубний шлях її розвитку й асоціюється зі злом та гріхом, викликаючи відчуття вини.

4. «Моральнісно-конфліктна оцінка» – тип, що характеризується існуванням в свідомості індивіда протилежних за своєю валентністю моральних уявлень про гроші: «терплячість» та «нетерплячість», «відповідальність» та «безвідповідальність», що свідчить про існування внутрішньоособистісного конфлікту та тривоги щодо грошей.

5. «Моральнісно-негативна оцінка грошей» – тип, для якого характерні негативні уявлення про гроші, що пов'язуються з такими моральними категоріями, як «брехня», «несправедливість», «цинізм», «залежність». Для цього типу характерні більш виражені асоціації грошей з поняттям «влада». Очевидно, що цей тип передбачає гнів та роздратування щодо грошей.

6. «Морально-індиферентна оцінка грошей» – тип, що характеризується наявністю асоціацій грошей з такими поняттями, як «сила», «розвиток», «успіх». У цьому випадку виникають емоційно нейтральні переживання щодо грошей.

7. «Моральнісно-нігілістична оцінка грошей», що полягає в запереченні традиційних моральних цінностей. Гроші асоціюються зі «зломом» і в той же час зі «свободою», тобто відбувається моральне викривлення індивідом їхніх соціальних функцій.

Порівняльний аналіз результатів дослідження типів моральній оцінки грошей студентів різної статі відображений у наступній діаграмі (рис. 1). Цікавим є той факт, що майже третина юнаків та дівчат (28% та 26% відповідно) мають моральнісно-конфліктні уявлення про гроші, джерелом яких є внутрішньоособистісний конфлікт. З одного боку, сучасні молоді люди вважають гроші позитивним явищем й прагнуть володіти ними, з іншого боку, вважають їх злом та заперечують їхні соціальні функції. Як зазначає А.Б. Купрейченко, подібний стан викликає гострі негативні переживання та тривогу щодо грошей [2]. Наявність моральнісно-конфліктних уявлень у віці 18–21 року можна пояснити появою нового досвіду та нових обов'язків у сфері монетарних відносин (перші заробітки, планування витрат і т.д.). Цей досвід

може мати як позитивний, так і негативний характер, спричинювати невпевненість у фінансовій сфері, що в свою чергу веде до появи внутрішнього конфлікту. Таким чином, юнацький вік є критичний у формуванні моральних уявлень про гроші, відбувається переосмислення функцій грошей у суспільстві та їхньої ролі в індивідуальному житті.

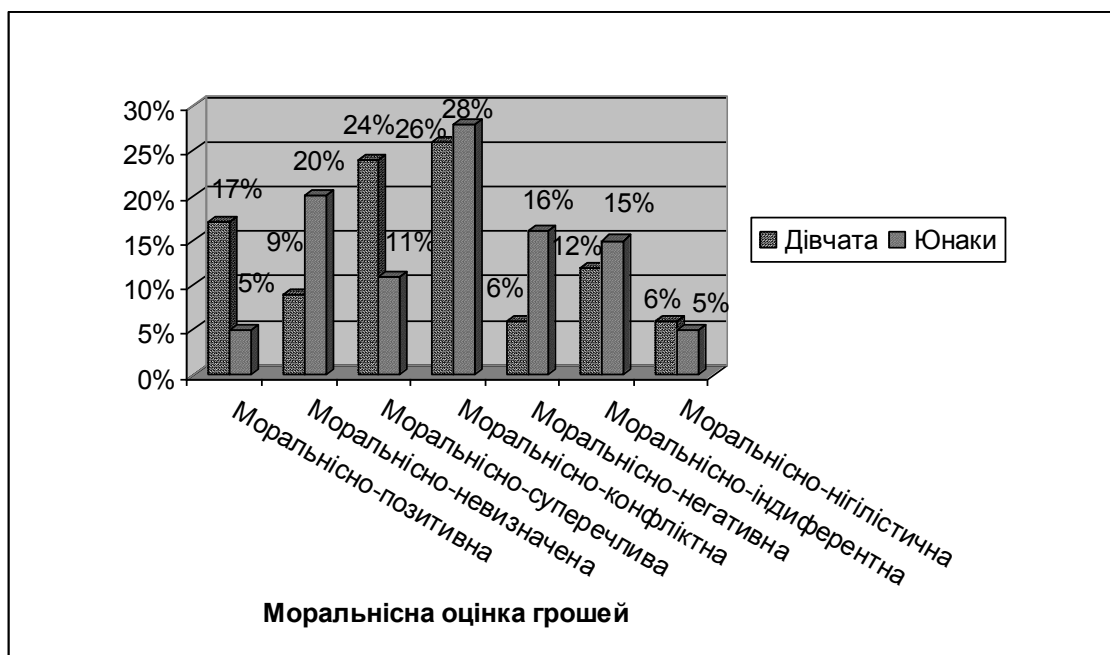

Рис. 1. Відмінності в прояві типів моральної оцінки грошей студентською молоддю за статевою ознакою

Загалом за фактором статі були виявлені наступні відмінності. Дівчатам (13% досліджуваних) більшою мірою, ніж юнакам (5% досліджуваних, $t = 2,75$, $p \leq 0,01$), притаманні позитивні уявлення про гроші. Вони переважно асоціюють гроші з «добром» та «свободою». Натомість у юнаків більш розповсюджений тип «Моральнісно-негативна оцінка грошей» (16% юнаків й 6% дівчат, $t = 2,43$, $p \leq 0,05$). Тобто вони більшою мірою асоціюють гроші зі злом, брехнею та конфліктами в суспільстві. Протилежні моральні уявлення про гроші представників різних статей в юнацькому віці можна пояснити особливістю їхнього морального розвитку. Так, на думку дослідників, для дівчат характерне уявлення, що розмір заробітку залежить від зусиль, які вкладаються в роботу та від індивідуальних здібностей. Натомість юнаки не виключаються заробіток грошей хитрістю, шляхом несплати податків, відчуваючи при цьому тривогу та провину [2]. Негативні неусвідомлювані емоції, розповсюдження аморальних способів заробляння грошей у суспільстві разом з прагненням швидко розбагатіти призводять до формування негативних моральних уявлень у юнаків. На думку А.Б. Купрейченко, негативізм в моральних уявленнях про гроші у юнаків пов'язаний з особливостями статево-рольової соціалізації [2]. Так, у сучасних економічних умовах чоловіки мають більш складні соціально-адаптивні завдання, ніж жінки. Радянський ідеал рівноправ'я статей змінюється патріархальною моделлю. Сучасні молоді дівчата значною мірою в матеріальному забезпеченні покладаються на чоловіків. Більша частина доходів жінок витрачається ними на задоволення власних потреб, що впливає на більш позитивні моральні уявлення про гроші.

Для представників чоловічої статі студентської молоді більше характерна моральнісно-невизначена оцінка грошей, ніж для жіночої статі тієї ж вікової групи (20% і 9% респондентів відповідно, $t = 2,81$, $p \leq 0,01$), що пов'язано з незрілістю моральної сфери юнаків в порівнянні з дівчатами. Так, дівчата вже в ранньому юнацькому віці проявляють більшу відповідальність у дотриманні правил та законів та орієнтуються на схвалення оточуючих. У юнаків моральний

розвиток відбувається через засвоєння індивідуального досвіду, що потребує більше часу. Чоловіки володіють більшою свободою у визначенні своїх моральних уявлень, у тому числі про гроші. Тоді як жінки в своїх уявленнях керуються соціально прийнятним моральним світоглядом. Більш виражена моральна маргінальність юнаків в порівнянні з дівчатами пояснюється меншим розвитком емпатії та альтруїзму. Чоловіки меншою мірою співвідносять об'єкти зовнішнього світу з емоційними та моральними поняттями.

Водночас у респондентів жіночої статі виражена моральнісно-суперечлива оцінка грошей (24% опитаних, $t = 2,58$, $p \leq 0,05$), на відміну від юнаків, у яких цей тип розвинутий лише у 11% опитаних. Тобто вони більш схильні асоціювати поняття «гроші» з «розвагами», «комфортом» й, перш за все, вбачають в них задоволення своїх емоційних потреб.

У ході дослідження були встановлені відмінності в моральнісній оцінці грошей студентів України та Євросоюзу, які відображені в діаграмі (рис. 2).

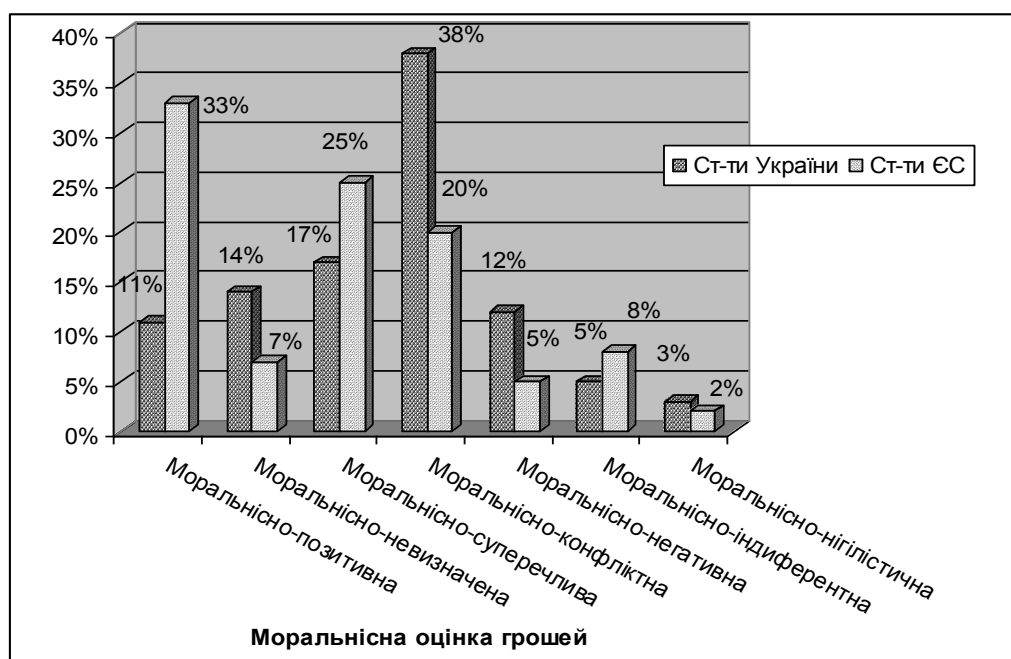

Рис. 2. Процентне співвідношення типів моральнісної оцінки грошей студентами України та Євросоюзу

Значущими за t-критерієм Стьюдента є відмінності в моральнісно-позитивній оцінці грошей. Так, 33% студентів з ЄС мають позитивні моральнісні уявлення про гроші. Натомість лише 11% студентів-українців ($t = 3,02$, $p \leq 0,001$) пов'язують гроші з такими моральними поняттями, як «добро», «справедливість», «відповідальність». Студенти з України також більш схильні до моральнісно-негативної оцінки грошей (12% респондентів з України й 5% респондентів з ЄС, $t = 2,26$, $p \leq 0,05$).

Ці відмінності можна пояснити соціокультурними й навіть релігійними особливостями західноєвропейського та східноєвропейського суспільств, у соціальному просторі яких сформувалися протилежні погляди на матеріальні блага. Так, у західноєвропейському суспільстві заохочується матеріальне збагачення, а заробляння грошей чесною працею є богопринятною справою.

Натомість у традиційній православній культурі поширені уявлення про гроші як про «корінь зла», асоціюються з «духовним падінням» людини. Уявлення про гроші як джерело соціальної несправедливості закріпилося в радянські часи. Відмова від користування грошима мала стати запорукою створення безкласового суспільства.

Таким чином, негативні моральнісні уявлення про гроші в нашій країні розвивалися протягом багатьох поколінь й характерні для сучасної молоді.

Також, у порівнянні із західноєвропейськими країнами, для студентської молоді в Україні більш характерні моральнісно-невизначені уявлення (14% респондентів з України та 7% з ЄС, $t = 2,18$, $p \leq 0,05$) та моральнісно-конфліктні уявлення (38% респондентів з України та 20% з ЄС, $t = 2,03$, $p \leq 0,05$). Ці особливості можна пояснити зміною соціально-економічних орієнтирів у нашому суспільстві, інтеграцією в західноєвропейський культурний простір. Реакцією на зміни в сучасній українській молоді є виникнення гострих моральних протиріч в уявленнях про гроші або моральної маргінальності, пасивного прийняття домінуючих у суспільстві монетарних моральнісних уявлень.

Відмінності в моральнісній оцінці грошей також були встановлені між студентами мегаполіса та невеликого міста (рис. 3).

Отже, значущими виявилися відмінності в наступних типах моральнісної оцінки грошей: *моральнісно-конфліктні уявлення* (41% респондентів з провінції та 19% – зі столичного мегаполіса, $t = 2,07$, $p \leq 0,01$); *моральнісно-індиферентні уявлення* (25% студентів зі столиці й тільки 10% – з невеликого міста, $t = 2,33$, $p \leq 0,05$); *моральнісно-суперечливі уявлення* (24% респондентів з мегаполіса й 12% – з провінції, $t = 2,01$, $p \leq 0,01$).

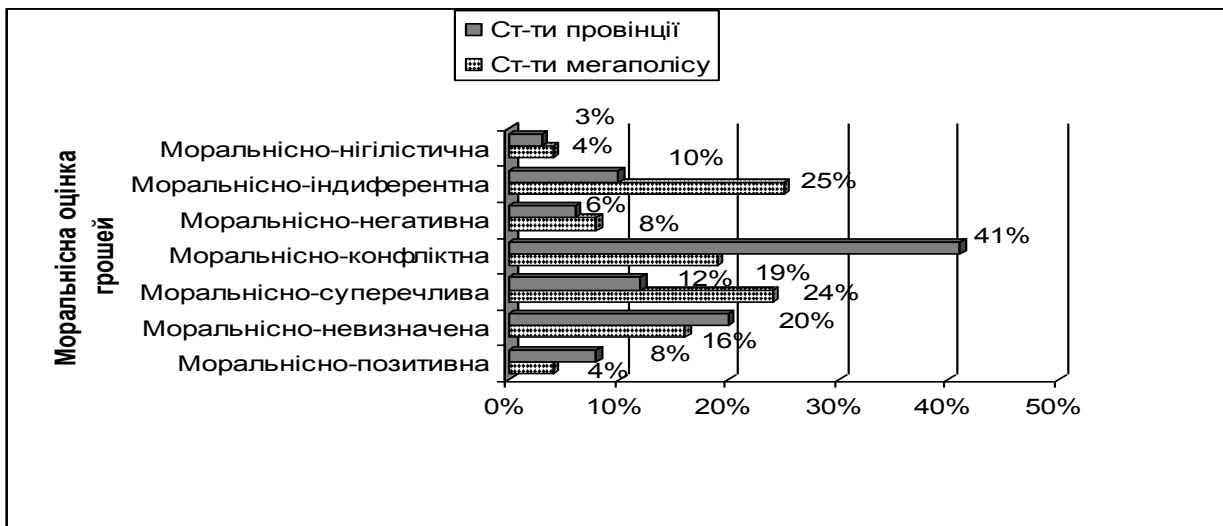

Рис. 3. Відмінності в моральнісній оцінці грошей студентами мегаполіса та провінції (у %)

Таким чином, у студентів з провінції проявляється в уявленнях про гроші моральний конфлікт, що полягає в амбівалентних асоціаціях з «добром» та «злом», «справедливістю» та «несправедливістю». Очевидно, що подібні моральні протиріччя щодо грошей викликають стан когнітивного дисонансу й більш виражене відчуття тривоги в монетарній сфері у студентів з провінції в порівнянні зі студентами зі столиці. Отже, становлення у студентської молоді з невеликих міст моральнісних монетарних уявлень відбувається більш гостро й проблематично, що пов'язано з внутрішньоособистісним конфліктом. Відомо, що розвиток соціальної взаємодії в юнацькому віці, в тому числі монетарних відносин, проходить через різного роду конфлікти. Це стосується й розвитку морального аспекту монетарних відносин. Отже, моральнісний компонент монетарної соціалізації перебуває на стадії бурхливого розвитку. Завершенням процесу його формування стане розв'язання проблеми моральнісного визначення грошей.

Водночас, розвиток моральнісних уявлень студентів зі столиці має свої особливості. Так, вони більш схильні асоціювати поняття «гроші» з задоволенням та розвагами й не пов'язують їх з моральними категоріями. Таким чином, порівнюючи дві вибірки студентів, можна зробити

висновок, що моральнісний компонент монетарної соціалізації студентів зі столиці перебуває на початковій стадії свого формування, а моральна зрілість в монетарній сфері настає у них пізніше за їхніх однолітків з провінції.

Вплив фактора професіоналізації на моральнісний компонент монетарної соціалізації візуально відображений в наступній діаграмі (рис. 4).

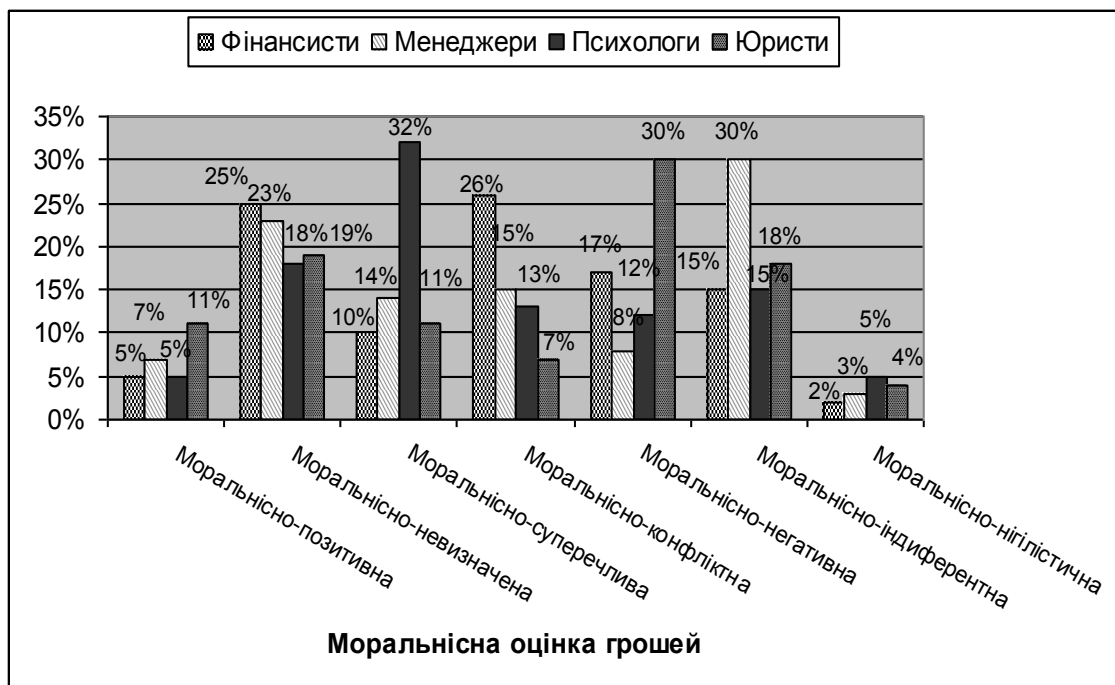

Рис. 4. Процентне співвідношення типів моральнісної оцінки грошей студентами різних спеціальностей

Отже, майже чверть студентів усіх спеціальностей мають моральнісно-невизначену оцінку грошей, що пояснюється особливостями юнацького віку, для якого характерна маргінальність у багатьох сферах соціальних взаємовідносин.

Загалом, моральнісний компонент монетарної соціалізації має свої відмінності за фактором професіоналізації. Так, студенти-фінансисти більш схильні до моральнісно-конфліктної оцінки грошей (26% респондентів, $t = 2,02$, $p \leq 0,05$). Отже, гроші викликають у них відчуття тривоги та занепокоєння, а їхнє моральнісне самовизначення відбувається через розв'язання когнітивного дисонансу. Можна зробити висновок про важливість грошей у житті студентів цієї спеціальності.

У студентів психологічної спеціальності гроші асоціюються з задоволенням власних бажань й є втіленням гедоністичного способу життя. Вони більш схильні вважати їх злом (моральнісно-суперечлива оцінка грошей – 32% респондентів, $t = 2,56$, $p \leq 0,01$). На думку дослідників, подібне оцінювання грошей характерне для підліткового віку [2]. Отже, моральнісний компонент монетарної соціалізації студентів-психологів потребує розвитку. Можливо, це пов'язано з тим, що вони меншою мірою стикаються з системою монетарних відносин у ході своєї професіоналізації.

Особливості моральнісного компонента студентів-менеджерів полягають у наявності моральнісно-індіферентних поглядів на гроші (30% респондентів, $t = 2,16$, $p \leq 0,05$). Вони пов'язують поняття «гроші» з рівнем здоров'я та самореалізації і й зовсім не пов'язують з моральними поняттями. На нашу думку, подібна індіферентність в оцінюванні грошей є своєрідним способом захисту від негативних емоційних переживань щодо грошей. Ми не

виключаємо існування у студентів-менеджерів прихованого моральнісного конфлікту щодо грошей.

Найбільш визначені в своїх моральнісних поглядах на гроші студенти-юристи. Вони більшою мірою, порівняно зі студентами інших спеціальностей, оцінюють гроші негативно в моральнісному аспекті ($t = 2,23$, $p \leq 0,05$). На нашу думку, це пов'язано з їхньою професіоналізацією, вивченням правових дисциплін. Як відомо, найбільш поширеним мотивом здійснення злочинів є грошова вигода. Не дивно, що уявлення та емоційні переживання щодо грошей студентів юридичної спеціальності мають негативний характер.

Висновки. Дослідження моральнісного компонента монетарної соціалізації студентської молоді полягало у виявленні особливостей їхньої моральнісної оцінки. Результати дослідження свідчать про поширеність моральнісно-конфліктної оцінки грошей, джерелом яких є внутрішньоособистісний конфлікт. З одного боку, сучасні молоді люди вважають гроші позитивним явищем й прагнуть володіти ними, з іншого боку, вважають їх злом та заперечують їхні соціальні функції.

Перспективним напрямом дослідження є вивчення конфігурації компонентів монетарної соціалізації студентської молоді.

Список використаних джерел

1. Дейнека О. С. Экономическая психология: социально-политические проблемы / О. С. Дейнека. – СПб. : Изд-во С.-Петербурга. ун-та, 1999. – 240 с.
2. Журавлев А. Л. Экономическое самоопределение / А. Л. Журавлев, А. Б. Купрейченко. – М. : Институт психологии РАН, 2007. – 480 с.
3. Зубіашвілі І. К. Ставлення до грошей як засіб реалізації економічної суб'єктності старшокласників у процесі соціалізації / І. К. Зубіашвілі // Наукові записки Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України / за ред. академіка С. Д. Максименка. – К. : Ніка-Центр, 2013. – Вип. 39. – С.160–169.
4. Москаленко В. В. Економічна соціалізація особистості: концептуальна модель / В. В. Москаленко // Соціальна психологія : український науковий журнал. – 05/2006. – №3. – С. 3–16.
5. Семенов М. Ю. Ценность денег в разные возрастные периоды / М. Ю. Семенов, Ю. В. Мацнев // Молодежь и ценности современного общества. – Омск, 2005. – 376 с.

Spysok vykorystanykh dzherel

1. Dejneka O. S. Jekonomicheskaja psihologija: social'no-politicheskie problemy / O. S. Dejneka. – SPb. : Izd-vo S.-Peterburg. un-ta, 1999. – 240 s.
2. Zhuravlev A. L. Jekonomicheskoe samoopredelenie / A. L. Zhuravlev, A. B. Kuprejchenko. – M. : Institut psihologii RAN, 2007. – 480 s.
3. Zubiashvili I. K. Stavlennya do hroshey yak zasib realizatsiyi ekonomichnoyi sub'yektnosti starshoklasnykiv u protsesi sotsializatsiyi / I. K. Zubiashvili // Naukovi zapysky Instytutu psykhologiyi imeni H. S. Kostyuka NAPN Ukrayiny / za red. akademika S. D. Maksymenka. – K. : Nika-Tsentr, 2013. – Vyp. 39. – S.160–169.
4. Moskalenko V. V. Ekonomichna sotsializatsiya osobystosti: kontseptual'na model' / V. V. Moskalenko // Sotsial'na psykhologiya : ukrayins'kyu naukovyy zhurnal. – 05/2006. – №3. – S. 3–16.
5. Semenov M. Ju. Cennost' deneg v raznye vozrastnye periody / M. Ju. Semenov, Ju. V. Macnev // Molodezh' i cennosti sovremenogo obshhestva. – Omsk, 2005. – 376 s.

Nikonenko, O.V. A study on the cognitive component of students' monetary socialization. The article discusses the problem of monetary socialization in Western and Ukrainian psychology, which has special theoretical and practical importance because of the reorientation of the Ukrainian economy to market values.

Monetary socialization is viewed as the formation of individuals' value attitudes to money and development of their monetary behaviors as well as a holistic reflection of monetary relations in human consciousness.

Professionalization has a major impact on the process of teenagers' monetary socialization. Professionalization also influences economic and psychological adaptation, which is the final stage of monetary socialization, and allows achieving the goals and aspirations in the monetary sphere through the use of professional knowledge. Vocational education gives varied access to economic knowledge providing different levels of practical financial training.

The moral component of monetary socialization comprises individuals' attitudes to money and their emotional experiences related to it.

The author used E.I. Gorbacheva and A.B. Kupreychenko Moral Assessment of Money to study the following types of students' moral assessment of money: morally positive, morally indefinite, morally contradictory, morally conflicting, morally negative, morally-indifferent and morally nihilistic.

The most widespread type of moral assessment of money was shown to be the morally conflicting assessment, which drew on intrapersonal conflicts. On the one hand, young people consider money as a positive phenomenon and seek to own it, and on the other hand, they treat it as an evil and deny its social functions. This may provoke acute negative emotions and anxiety about money.

Ключові слова: *монетарна соціалізація, економічна соціалізація, гроші, моральнісний компонент, моральнісна оцінка грошей, професіоналізація.*

Відомості про автора

Никоненко Олена Вікторівна, аспірантка інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України, практичний психолог ДНЗ № 42, м. Чернігів, Україна.

Nikonenko, Olena Viktorivna, PhD student, G.S. Kostiuk Institute of psychology of the NAES of Ukraine, Chernihiv, Ukraine.

E-mail: svetlos33@gmail.com

Отримано 2 жовтня 2017 р.
Рецензовано 9 жовтня 2017 р.
Прийнято 11 жовтня 2017 р.

УДК 159.922.6(043.3)

Полякова В.І.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КОМУНІКАТИВНОЇ СКЛАДОВОЇ ГЕНДЕРНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Полякова В.І. Психологічні особливості комунікативної складової гендерної толерантності вчителів закладів середньої освіти. Статтю присвячено висвітленню результатів емпіричного дослідження психологічних особливостей розвитку комунікативної складової гендерної толерантності вчителів закладів середньої освіти. Наведено результати емпіричного дослідження, за якими констатовано недостатній рівень розвитку комунікативної складової гендерної толерантності у понад двох третин досліджуваних учителів.

Подано дані щодо емпіричного розподілу вчителів закладів середньої освіти за рівнями комунікативної складової гендерної толерантності. Установлено особливості комунікативної складової гендерної толерантності вчителів залежно від стажу педагогічної діяльності та профілю предмета викладання.

Ключові слова: *гендерна толерантність, комунікативна установка, комунікативна толерантність, учителі, заклади середньої освіти.*

Полякова В.И. Психологические особенности коммуникативной составляющей гендерной толерантности учителей заведений среднего образования. Статья посвящена результатам эмпирического исследования психологических особенностей коммуникативной составляющей гендерной толерантности учителей заведений среднего образования.